DD=-67

Rp 200.120

D.M.G. Koch in Kuitkoer Oplaag Djakarta N=s 18/19
Pers 16 Aug 1948

een kwestie van „common sense" is, omdat „in de voor-oorlogse dagen met het pond sterling alles te kopen was, doch met dollars thans méér van wat nodig is, kan worden gekocht".

Men kan op zijn vingers natellen, dat de Amerikaanse zakenlieden ook hier niet stil zitten; twee jaren geleden werd reeds gewaarschuwd, dat als de onderhandelingen met de Republiek nog langer gerekt zouden worden, de Amerikanen een voorsprong zouden krijgen. Zullen de Nederlanders hier niet, evenals de Engelsen in Siam, achter het net vissen, dan is dringend nodig dat een overeenkomst tot stand komt.

Misleidende verkiezingspropaganda

Hoewel de verkiezingen thans achter de rug zijn, willen wij toch niet nalaten enkele staaltjes van onwaarachtige voorlichting nog onder de aandacht van de lezers te brengen, omdat zij op schrijnende wijze aantonen, dat bepaalde kringen zich ten opzichte van de Republiek Indonesia alles — ook onwaarheden — menen te kunnen veroorloven.

De partij voor vrijheid en democratie spant hierin wel de kroon. *De Nieuwsgier* signaleerde alreeds de wonderlijke „voorlichting" van de voorzitter van deze partij, Mr. D. U. Stikker, die na zijn jongste bezoek aan Indonesië het publiek in Dordrecht wijsmaakte, dat het communisme zelfs in „Hatta's Masjoemipartij" toeneemt, hetgeen eveneens het geval zou zijn met de invloed van de achter Soekarno en Sjariffoedin staande Tan Malakka (die n.b. reeds enige jaren gevangen zit). Maar Mr. Stikker heeft dan ook wederom verzuimd zich in Jogja op de hoogte te stellen.....

Zijn partij gaf inmiddels ook een pamflet uit, getiteld: *De Republiek Indonesië! Hebt U er ook genoeg van?* welk libel was versierd met een — opzettelijk weinig flatterend bijgetekend — portret van Ir. Soekarno.

De *Nieuwe Rotterdamse Courant* was over deze manier van propaganda voeren terecht verontwaardigd en schreef hierover: —

„Verkiezingssentimenten worden gewekt door de propaganda van de V.V.D. Een plaat met de beeltenis van Soekarno, moet kennelijk dienen om de gevoelens tegen de Republiek, als gesymboliseerd in de persoon, wakker te roepen. Wij vinden dit een bedenkelijke methode. Welke ook de geschillen met de Republiek mogen zijn, welke gebreken men ook, en zeer vaak terecht, in de Republiek meent te ontdekken, men zal, wil men ooit tot redelijke betrekkingen in Indië geraken, de idee van vijandschap moeten afzweren en tot zulk een vijandschap prikkelt deze plaat. Al is dus de Republiek niet meer de enige vertegenwoordigster van het Indonesische nationalisme (volgens de regering zelfs niet meer de belangrijkste), zij is niettemin, ondanks haar in eigen kring ernstig gespiste gebreken, voor vele Indonesiërs een belichaming van de eigen idealen. Oprechte gevoelens als deze heeft men te ontzien. Overigens schreven wij reeds in 1948, dat het 't beste zou zijn, de Indonesiërs het oordeel over hun eigen leiders te laten.

„Het is dan ook allerminst verwonderlijk, dat een aantal Indonesische verenigingen hier te lande in een brief aan het bestuur van de V.V.D. tegen genoemde plaat protest heeft aangetekend. Wij verstaan deze gevoelens en vinden in deze brief aanleiding stilgenaamd stop te wijzen, dat het Indische vraagstuk een luxer binnenlands vraagstuk is en dat een partij, die de waarde der menselijke persoonlijkheid verdedigt, anderer respectabele gevoelens heeft te ontzien."

Hieraan kan nog worden toegevoegd, dat V.V.D. niet geschroomd heeft als tekst voor dit pamflet te kiezen een artikel van de Indische *Elsevier*-redacteur d.K. „dat wemelt van onjuistheden. De K. schrijft o.m.:

„Daar is bijvoorbeeld de „generaal" Boeng Tomo. Onze „boeng", onze kameraad, ons vriendje. Hij geniet in de Republiek 'n grote vermaardheid. Niet dat hij iets meer op een echte generaal zou lijken dan alle andere hoofd- en opper-officieren van de Republiek. Maar dat hoeft ook niet. Zijn collega-generaals waren vroeger eveneens sergeant. Of boekhouder. Of klerk ....."

Deze onwaarheid heb ik indertijd al — bij voorbaat — weerlegd in het verslag over een bezoek aan de Republiek in de *Vrije Tribune* van 6 Maart j.l. met de woorden:

„Dat alle generaals geen onderwijzer (zoals Generaal Soedirman v.d.B.) waren, bleek mij uit een ontmoeting met de Generaal-Majoor van de Generale Staf Pangeran Poerbonegoro (uit het Soenanse vorstenhuis), die samen met Generaal Spoor te Breda zijn opleiding genoot. Zijn broer Pangeran Djatikoesoemo is Generaal-Majoor van de 5e T.N.I.-divisie."

Mijnheer de K. schrijft verder, dat Boeng Tomo's activiteit de Republikeinse regering na 't Renville-accoord minder goed paste. De K. vraagt:

„Ontsloeg zij Boeng Tomo?" En hij antwoordt er zelf op, geheel in strijd met de waarheid: „Natuurlijk niet. Maar wel werd hem formeel en officieel een „spreekverbod" opgelegd".

De Anti-revolutionnaire partij maakte het — op andere wijze — bijna even bont. Deze partij ging de verkiezingen in met de leuze: „In Indië niet de chaos van de Republiek, maar de rechtstaat!"

Maar zelfs de persoonlijke afgezant van de heer Schouten kon, toen hij dezer dagen Jogja bezocht, die chaos niet ontdekken, slechts een grote armoede. En het alternatief de rechtstraat?? Daar zou de heer Koch een woordje over mee kunnen spreken, toen hij door de resident van Bandoeng in 1947 zonder vorm van proces in de gevangenis werd geworpen. Of de redacteuren van de Indonesische kranten te Batavia, wier bladen ettelijke keren werden verboden; en ook de Gerakan Pieker, waar de vergaderingen voortdurend verboden worden of gehinderd; of ook zelfs de Progressieve Concentratie, die het moet dulden, dat op een besloten vergadering ten huize van een van de Nederlandse hoogleraren een politie-inspecteur komt opnemen wie er allemaal wel waren te komen. Of de ontelbaar velen, die nog steeds louter en alleen om hun politieke overtuiging en activiteit worden geïnterneerd. Of de dokter uit Borneo, die onlangs voor 6 jaar de gevangenis inging, omdat hij eenmaal met een „extremist" had gesproken. Allemaal voorbeelden van de „rechtsstaat" waar de heer Schouten propaganda voor maakt! Voorbeelden, die nog met onfeilbare andere kunnen worden vermeerderd.

v. d. B.

Figuren uit de Indische journalistiek

De geschiedenis der journalistiek hier te lande vraagt aandacht voor een aantal verschijnselen, die waard zouden zijn, besproken te worden, — maar de ruimte daarvoor ontbreekt. Er verschenen hier, behalve de dagbladen, periodieken — weekbladen en veertiendaagse organen — van algemene strekking, als het *Weekblad van Indië* van Van Oeuns, *Jong Indië* van K. F. Zaalberg en mr. Th. Thomas, in 1910-'11, *De Indische Kroniek*, in 1911-'12, *Het Tijdschrift* van E. F. E. Douwes Dekker in 1911, *De Taak* van een aantal intellectuelen in 1918-'23, *De Beweging* van Douwes

Dekker in 1920-'22. *De Stuw* van H. J. van Mook, prof. Logemann, prof. Ter Haar, mr. Jonkman, Ch. O. van der Plas e.a., de *Indische Post* van jhr mr. Jan Feith en Van Lissa, *Kritiek en Opbouw* van Alb. de la Court, ir. Thomas Karsten, E. du Perron e.a., van Februari 1938 tot Maart 1942. Elk dezer periodieken vertoonde een bepaald karakter dat de jaren en het milieu der verschijning ervan typeerde. En het is een zeer verleidelijke gedachte, inhoud en strekking ervan te analyseren. Maar daarvoor zou de ruimte van een boek van honderden bladzijden nodig zijn. Ik bepaal me hier dus tot bespreking van enkele verschijnselen en verschijningen in het Indische dagbladwezen.

E. F. E. Douwes Dekker I

Een veel besproken figuur, door velen vereerd, door velen als een man aan wie niets deugt, door anderen als een redder vereerd. Hij is, naar mijn schatting, iemand die „ni cet excès d'honneur, ni cette indignité" verdient, — een man met zekere capaciteiten en kwaliteiten, welke hem boven het algemene gemiddelde verheffen, maar niet een werkelijk groot man.

E. F. E. Douwes Dekker is een kleinzoon van Multatuli's broer Jan, die ergens in Oost-Java planter was. Zijn vader, makelaar te Batavia, had drie zoons, van wie Ed. F. E. de middelste was. Hij doorliep de K.W. III-school en stond voor de noodzaak een betrekking te zoeken, toen de oorlog in Zuid-Afrika uitbrak; in 1899. In jeugdig enthousiasme ging hij de Boeren helpen. Hij werd door de Engelsen gevangen genomen en op Ceylon als krijgsgevangene geïnterneerd. Na twee jaren in gevangenschap te hebben doorgebracht werd hij vrijgelaten en kwam hij op Java terug. Al spoedig werd hij verbonden aan de redactie van het *Soerabaiasch Handelsblad*, waar hij onder de leiding van Van Gennep een uitstekende leerschool doorliep.

Aanleg zowel als levensomstandigheden en ervaringen maakten van D.D. een verklaard vijand van het kolonialal regiem. Daar was allereerst de traditie van zijn geslacht: de naneef van Multatuli kon de oude toon niet verlochenen, moest deze integendeel naar de mate van zijn zoveel zwakker krachten navolgen. Hij was naar Zuid-Afrika gegaan om de Boeren te helpen redden van imperialistische overheersing door Engeland, en toen de Engelsen hem bovendien de smaad en het ongerief van twee jaren gevangenschap aandeden, ging hij den en hun politiek haten met te feller haat. Aan heb ik nooit getwijfeld; en hem moet de eer gegeven worden dat hij haar nooit ontrouw geweest is. Maar dat onaangename persoonlijke ondervindingen het algemene karakter dier overtuiging mede bepaald, staat m.i. evenzeer vast.

Van het *Soer. Handelsblad* ging D.D. over naar het *Bataviaasch Nieuwsblad*, het dagblad dat onder redactioneele leiding van K.F. Zaalberg voor de belangen der Indo-Europeanen opkwam. Hij verschilde met deze van inzicht omtrent hetgeen tot behoud en versteviging van de positie der Indogroep nodig was, maar op de richting van de krant kon hij maar weinig invloed uitoefenen. Later zou het tussen Zaalberg en hem tot een hevige breking komen, doch in de jaren van samenwerking aan het *Bat. Nwsbd.* kon het conflict door D.D.'s ondergeschikte positie latent blijven.

Toch leverde hij uitstekend werk, dat het blad tot goede kwam. Zaalbergs en zijn opvattingen liepen overigens voor een groot deel parallel. Ik herinner mij o.a. een reeks artikelen van zijn hand over het verloop en de diepere oorzaken van een opstootje op een particulier land in het Tanggerangse, in Augustus 1907, waarbij bloed vloeide. D.D. werd er door Zaalberg heen gezonden, en zijn relaas van de gebeurtenissen was uitstekend journalistiek werk, waaruit voor de lezer veel te leren viel.

In 1909 verliet Douwes Dekker de redactie van het *Bat. Nwsbd* om een „studiereis" naar Europa te ondernemen. Als resultaat van die „studie" verschenen in *Jong Indië*, het weekblad van de heren Zaalberg en Thomas, reisbrieven van zijn hand onder de verzameltitel „Brieven van een Barbaar uit de beschaafde wereld". Dat was natuurlijk als dodelijk-sarcastisch bedoeld: de schrijver had met de ogen en het verstand van de onbevangen nuchterling kennis genomen van die Europese wereld van wonderlijke en dwaze en misdadige verhoudingen en opvattingen, in welke de mensen gindsleefden. D.D. ontleende zijn critiek minder aan eigen waarneming en oordeel dan aan publicaties van critici van de westerse beschaving onder de Europeanen zelf, als Max Nordau, Kemmerick, Christen-anarchisten als Tolstoy en Edward Carpenter, wiens *De Beschaving, haar Oorzaken en hare Genezing* op zijn receptieve geest een blijkbaar onuitwisbare indruk had gemaakt, — al maakte hij van wat hij naschreef wel eens een caricatuur. Men kreeg de indruk, dat D.D. naar Europa was gegaan om Europa in de ogen zijner hier achtergebleven kameraden radicaal af te breken. Die „Brieven van een Barbaar uit de beschaafde wereld" waren ergerlijke staaltjes van tendentieuse derde-handse kwasi-wetenschappelijke beweringen en vulgair-filosofische gedachtenconstructies, die in het licht van serieuse deskundige critiek geen duit waard waren.

Dit was temeer opvallend, omdat D.D. tijdens die Europese reis in het bekende sociaal-democratische weekblad van Karl Kautsky en Franz Mehring *Die neue Zeit* een uitstekend artikel over de verhoudingen hier te lande, de gevaren der koloniale exploitatie voor de inheemse samenleving publiceerde. Met dát vraagstuk was hij door directe kennisneming vertrouwd, en hij analyseerde het scherp en juist. Maar dat was ook het terrein waartoe zijn inzicht zich beperkte; daarbuiten kon hij wat grasduinen, doch hij miste zowel de kennis als het vermogen om zich bij voorbaat te hoeden voor het debiteren van domheden. Wat hij over andere zaken schreef was meermalen compilatie en soms plagiaat.

Tegen het einde van 1910 of in het begin van 1911 kwam D.D. hier terug. Hij vestigde zich te Bandoeng en begon kort daarna met de uitgifte van een veertiendaags orgaan, *Het Tijdschrift*, dat niet lang leefde. Begin 1912 verscheen te Bandoeng een nieuw dagblad, *De Express*, blijkbaar bestemd om de oprichting van een nieuwe partij voor te bereiden. De courant werd met onmiskenbaar flair gredigeerd; voor dit werk bezat D.D. inderdaad de nodige capiciteiten.

De uitgifte van *De Express* was een merkwaardig verschijnsel in die geschiedenis der Indische journalistiek. Het blad had een program en een richting en onderscheidde zich in zoverre gunstig van de andere couranten, welker uitgifte niet gemotiveerd van enig beginsel, maar winst in klinkende munt beoogde. Naar de mening van Douwes Dekker moesten Indo-Europeanen en Indonesiërs als kinderen van één land samenwerken in één groote, allen omvattende nationalistische beweging. Want per saldo hadden beide bevolkingsgroepen dezelfde belangen; beide bestonden ze uit hier geborenen „Indiërs", wier maatschappelijk bestaan in gelijke mate gedrukt en getroffen werd door de gevolgen der koloniale exploitatie. De Indo-Europeaan had nog een voorsprong, maar was voorbestemd deze te verliezen en tot het proletariaat van de Indonesiër te worden neergedrukt. Want naarmate de gelegenheid om onderwijs en een opleiding te ontvangen voor de laatste beter zou worden, zou het voor de Indo's moeilijker blijken om de concurrentie van die zijde op de arbeidsmarkt te weerstaan.

G. C. T. VAN DORP & Co. BANDOENG

reis over Java en terloops enkele onvriendelijke dingen zei over regenten in de Preanger. Zij meende, het niet onverandert te kunnen plaatsen en zond de geweigerde kopij aan de algemeen secretaris. Er volgde een gouvernementsbesluit, dat alle perken van logica en goede trouw te buiten ging: de redactie kreeg een waarschuwing, dat zij, zo voortgaande, het graf voor haar *Tijdschrift* graven zou. Junghuhn kreeg een ernstige berisping en de mededeling, dat hij ingeval van herhaling uit de gouvernementsdienst ontslagen en uit Indië gezet worden zou!.....

De tegenwerking werd zo sterk, dat Van Hoëvell, die geen kans meer zag, het April-nummer van de jaargang 1848 te doen verschijnen, het tijdschrift bij zijn vertrek naar Nederland, enige maanden later, meenam; het werd voortaan te Zalt-Bommel gedrukt en veranderde geheel van karakter. In Nederland kon over de koloniale politiek geschreven worden, en het maandblad werd het voornaamste wapen der koloniaal-liberalen, die het Cultuurstelsel afgeschaft wilden zien om de baan vrij te krijgen voor het vrije particuliere bedrijfsleven. De strijd voor de „vrije arbeid" zette omstreeks 1850 eerst recht in.

Maar wat het *Tijdschrift* vooral onderscheidde van de periodieken die vóór het midden van de vorige eeuw, en ook daarna, verschenen, was de belangstelling die de redactie toonde voor uitingen van hier inheems cultuurleven. De heer Nieuwenhuys, die te Bandoeng een lezing kwam houden over culturele tijdschriften hier te lande, plaatste het dan ook bovenaan de lijst. De aandacht, aan die uitingen besteed, herleefde eerst, in geringer mate, na de verschijning van *Koloniale Studiën*, in 1916, en het *Koloniaal Tijdschrift*, ongeveer tezelfdertijd. Ook in *De Taak*, het mooie weekblad waar Van Gelderen zijn krachten aan wijdde, in *het Tijdschrift voor Taal-, Land- en Volkenkunde*, uitgave van het Kon. Bataviaasch Genootschap, later, in de jaren vóór de oorlog, in *Kritiek en Opbouw* vindt men verspreide bewijzen van die belangstelling. Maar het meest consequent en veelzijdig was in dit opzicht de inhoud van het maandblad van Van Hoëvell. Elke aflevering bracht hetzij verhandelingen over, hetzij aanhalingen uit Indonesische letterkundige werken, dan wel gedichten en vertalingen daarvan, beschouwingen over inheemse bouwkunst enz. Een schat van kennis en begrip is in de jaargangen verzameld.

Directe aanleiding tot Van Hoëvells repatriëring was de bekende vergadering van ingezetenen in de société „De Harmonie" te Batavia, op 22 Mei 1848. De minister van Koloniën Jean Chrétien Baud, de starre, reactionnaire *dirk hard*, was afgetreden en men verwachtte hier een liberaler bewind. Een bijeenkomst werd belegd, waar o.m. de positie van de Indo-Europeaan en het z.g. Indisch radicaal — de beperking van de benoembaarheid tot leidende ambtelijke posities tot in Nederland geborenen — ter sprake kwamen. Er werden grieven geuit. Dat was hier zo publiekelijk nog nooit voorgekomen, en het bestuur was zenuwachtig bevreesd; zelfs waren militairen opgeroepen en kanonnen waren op „De Harmonie" gericht. Van Hoëvell leidde de bijeenkomst, die om negen uur in de avond afgelopen was. Van opstandigheid was geen sprake. Maar het felt alleen dat die vergadering gehouden was, was voor de Regering voldoende motief om Van Hoëvell te noodzaken, dit land te verlaten. Hij ging, werd, na volledige rehabilitatie, in 1852 lid van de Tweede Kamer, in '62 staatsraad. In 1860 verscheen zijn *Reis over Java, Madoera en Bali*, kort daarna zijn boekje over de slavernij. Hij overleed in 1879.

Scherper en duidelijker nog dan uit de jaargangen van zijn *Tijdschrift*, rijst uit zijn verzamelde parlementaire redevoeringen het beeld omhoog van de strijder voor een betere wereld, zoals hij zich die droomde; van de idealist uit de tijd toen de beste geesten onder de liberalen nog idealist konden zijn en hun leven in dienst konden stellen van een grote gedachte die hen bezielde en voortdreef. Zijn leven en werken vormden een compleet geheel: hij was in dat derde kwartaal der vorige eeuw de grootste figuur op koloniaal-sociaal en koloniaal-politiek gebied. Het jaar van zijn vertrek uit Indië, nu honderd jaren geleden, stond aan het begin van zijn meest vruchtbare arbeid voor dit land. Daarom verdient hij door ons, progressieven van onze tijd, te worden herdacht.

Figuren uit de Indische journalistiek

E. F. E. Douwes Dekker II

Douwes Dekkers propagandastijl was kenschetsend. Om de Indo's te bewegen, zich op de courant te abonneren, speculeerde hij op het sentiment. Naar aanleiding van het voornemen van de Regering tot uitbreiding van het medisch onderwijs hier te lande had het hoofdbestuur van de bond van Europese geneesheren een circulaire aan de leden gezonden, waarin het tegen die plannen waarschuwde en enkele van domme rassenwaan getuigende opmerkingen maakte. Zoudt gij, schreef het, uw vrouwen en dochters ingeval van ziekte toevertrouwen aan behandeling door gekleurde geneeskundigen, met hun bekende sensuele neigingen? Het stuk werd in het *Geneeskundig Tijdschrift van Ned.-Indië* gepubliceerd en wekte een storm van verontwaardiging onder de Indo-Europeanen en de ontwikkelde Indonesiërs. Douwes Dekker buitte het geval uit — zoiets was hem toevertrouwd! — door een speculatie op de rassenhaat, die, een hoe slecht fundament ook voor een politieke richting, abonné's voor de krant en leden voor de nieuwe partij opleverde. Om de zo gewonnen abonné's en leden te behouden zou echter in deze geest voortdurend verder gegaan moeten worden.

D.D. slaagde erin, dr. Tjipto Mangoenkoesoemo en de onderwijzer Soeardi Soerjaningrat aan de redactie van *De Expres* te verbinden. Eerstgenoemde had pas een koninklijke onderscheiding ontvangen voor zijn opofferend en moedig werk in verband met de pestbestrijding. Dat het geluktte, deze man te winnen als mede-redacteur van *De Expres*, was voor D.D. een buitenkansje. Dr. Tjipto had ook als mens een uitstekende naam; van hem kon men horen zeggen, dat hij niet liegen kon. Hij was een Franse overheersing van Nederland, in 1813, honderd jaar geleden, feestelijk te herdenken. Deze plannen in dit door Nederland overheerste land werden in verschillende kringen, ook onder Europeanen, onkies gevonden, en in die geest werd er in de Maleis-Chinese pers en in *De Expres* over geschreven. Mulder, voor wiens chauvinisme elke redelijke overtuiging wijken moest, publiceerde toen in de *Preangerbode* een tweetal artikelen onder het opschrift „Als ik Inlander was", waarop Soeardi reageerde met een brochure met de titel *Als ik eens Nederlander was!* Zij hield een scherpe, hier en daar felle, ontstuimige critiek op het koloniaal be-

Er wordt bij het volgen van dit programma zonder twijfel vooruitgelopen op nog heel wat onderhandelingen over Nederlandse belangen, die via het Hoge Commissariaat moeten worden gevoerd. Men bedenke dan eerst, dat Linggadjati de kwestie der voorontlogse schuld al ten onzen voordele regelde en verder ..... hoe denkt men er anders uit te komen dan met voorstellen, die de facto de duur van de overgangsperiode tot vrijwel nihil reduceren?

Handelen en risico's nemen

Wil men niet alles verliezen, dan zal men nu moeten handelen en risico's moeten nemen op de weg, die wij al een paar jaar gaan, helaas met te veel vallen en te weinig opstaan, omdat wij teikens juist met een Collegiaal Orgaan van Nederlanders komen op het ogenblik, dat de Indonesiërs al toe zijn aan zulk een college, dat zij zelf wel zullen vormen.

De rechte weg is de kortste verbindingslijn tussen twee punten. Hij is tussen twee volkeren bijkbaar niet de eenvoudigste. Wil het gelukken de band tussen beide volkeren duurzaam te doen zijn, dan dienen wij nu elke aarzeling te laten varen en recht te koersen naar de eindtoestand.

Dr. W. R. Baron van Hoëvell

Over enige weken zal het honderd jaren geleden zijn, dat de predikant Dr. W. R. Baron van Hoëvell dit land verliet. De betekenis van zijn figuur in de koloniale politiek was dermate groot, dat in een tijdschrift dat de progressieve gedachte voorstaat, het feit van zijn heengaan, dat stond aan het begin van de groei naar liberaler opvattingen, behoort te worden herdacht.

Van Hoëvell kwam in een der eerste maanden van 1837, vijfentwintig jaar oud, op Java aan en werd als predikant te Batavia geplaatst. Hij was een man van grote gaven en een strijdige belangstelling, een goed opmerker, met een vlotte stijl, ofschoon geen literator, en een vooriteffelijk redenaar. Onbaatzuchtig bovenal, en van een vlekkeloze eerlijkheid, man van brede allure met ruim en breed inzicht en met die zin voor synthese, waardoor hij ellende van individuen als ellende van de massa en als maatschappelijk verschijnsel kon zien. Zijn hervormingszin en zijn strijdlust vonden voedsel in een deernis, die in zijn grote hart de velen omvatten kon. Van Hoëvell heeft moeten vechten, ook voor zijn goede naam; maar nu de afstand in tijd die ons van hem scheidt, zoveel groter geworden is, zien wij hem rijzen als de grootste figuur van die periode van overgang van Cultuurstelsel naar vrij particulier bedrijf, — een man van hoge moed, volhardend strijder voor zijn idealen.

Van Hoëvell was kind van zijn tijd. Hij was een liberaal in dat tweede en derde kwartaal der vorige eeuw, toen het liberalisme de politieke en ideologische uitdrukking was van het streven der vrije bedrijfswereld om geheel het maatschappelijk leven te beheersen. Hij was rationalist, geloofde in de vooruitgang, en de gedachte der persoonlijke vrijheid van de bourgeoisie der Franse Revolutie voed in hem een overtuigd aanhanger en verdediger. Daardoor stiet hij zich hier in de koloniale politiestaat, waar van individuele vrijheid niet in de geringste mate sprake, waar elke vrije meningsuiting onmogelijk was, aan alle kanten. Het Cultuurstelsel, met zijn sterke dwang, was hem een gruwel. Reeds aanstonds keerde hij zich krachtig tegen het stelsel der slavernij, dat de ene mens bezitsrecht gaf over de ander.

Waar op politiek terrein geen vinger in de as zou zijn te steken zonder het risico van een ernstig conflict met een regering die niets zozeer vreesde als openbaring van staatkundige gevoelens, begreep hij, met zijn verlangen naar maatschappelijk werk, dat dit, voor zover het publicistisch zou zijn, slechts zou kunnen bestaan in de uitgifte van een wetenschappelijk tijdschrift, dat dan vooral op volkenkundig gebied wetenswaardigs zou moeten geven. Hij sprak over dit denkbeeld met Mr. J. J. Brest van Kempen, directeur van 's Lands drukkerij, en met zijn ambtgenoot Ds. S. A. Buddingh. Besloten werd, een verzoek tot de Regering te richten om de uitgifte van een maandblad toe te staan. Geen wet of Staatsblad verbood de verschijning van een dergelijk periodiek, maar in het Indië der dagen waren het de inzichten en luimen van individuële, toevallig met bestuursgezag beklede ambtenaren, die het levenslot van burgers en van instellingen bepaalden. Zonder de uitdrukkelijke toestemming der Regering kon van een onderneming als een tijdschrift niets terecht komen.

De Regering beschikte in gunstigen zin. Bij een gouvernementsbesluit van 10 Januari 1838 werd toegestaan „het uitgeven van een Maandschrift in Nederlandsch Indië, ten doel hebbende verspreiding aldaar van het belangrijkste uit de periodieke werken van Europa, en bestemd, om daarin op te nemen de bijdragen, welke hier te lande verkregen mochten worden, met betrekking tot de geschiedenis, natuurlijke historie, feesten, landbouw, nijverheid, zeden, gewoonten, ontdekkingen en wat dies meer zij". Maar de uitgevers zouden zich moeten bepalen tot opnemen van stukken ter „verspreiding van kennis en beschaving", „met uitsluiting van Gouvernements- en persoonlijke aangelegenheden"; bij de minste twijfel dienaangaande moest zij een stuk in originali opzenden aan de algemeen secretaris, „ter bekoming van beslissing, hoedanige beslissing voo dezelve een bepaald verbod inhoudt alleen zal strekken tot informatie, en niets zal verminderen van de verantwoordelijkheid der uitgevers". Alle bijdragen uit of over Indië, welke niet zouden worden opgenomen, onverschillig om welke reden, moesten aan de algemeen secretaris worden afgestaan.

Ondanks dit keurslijf van beperkende bepalingen, die niet veel bewegingsvrijheid lieten, ging alles in de eerste jaren vrij goed, dank zij de ruime opvattingen van de toenmalige algemeen secretaris, J. P. Cornets de Groot. Maar onder de hoge ambtenaren waren er velen, die zich met de gedachte van publicatie van zaken, welke altijd in het ambtelijk verborgen behandeld waren, niet konden vereenigen; en na het vertrek van Cornets de Groot begon de tegenwerking. De eerste maatregel van de nieuwe algemeen secretaris, Mr. C. Visscher, was staking van de toezending van bijdragen en mededelingen van de zijde der algemene secretarie. De tweede klap was de oprichting van een nieuw periodiek, *De Kopiist*, onder redactie van E. de Waal, ambtenaar ter algemene secretarie, later minister van Koloniën, waarin die bijdragen en mededelingen wel werden opgenomen. Het verbod, het terrein der staatkunde te betreden, bestond voor dit nieuwe periodiek blijkbaar niet.

Van Hoëvell wendde zich toen begin 1844 met een verzoek tot de Regering, om toe te staan, dat voortaan ook in zijn *Tijdschrift* staatkundige vraagstukken behandeld zouden worden. Het werd geweigerd, en kort daarna werd bij gouvernementsbesluit publicatie van elk regeringsstuk, wat als het niet geheim en van wetenschappelijke waarde was, kortweg verboden.

In Januari 1945 kreeg de redactie een artikel van Franz Junghuhn, die indrukken weergaf van een

wind in en werd voor G.G. Idenburg aanleiding de z.g. exorbitante rechten op de schrijver toe te passen en hem Flores als verblijfplaats aan te wijzen. Hij deelde dit lot met zijn mederedacteuren Douwes Dekker en dr. Tjipto Mangoenkoesoemo.

Dit gebeurde overigens ongeveer een jaar na de oprichting van de Indische Partij, waar *De Expres* de geesten toe voorbereid had. Een weken'lange propagandatocht over Java leverde een groot aantal leden en abonné's op, en in alle plaatsen van enige betekenis werden afdelingen opgericht.

Het enthousiasme onder de Europeanen, in het bijzonder de weinig bemiddelden, die zich hulpeloos voelden en voor wie D.D. een redder was die hen uit kracht van buitengewone vermogens uit de misère waarin zij zich verzonken voelden, opheffen zou, was enorm. Men moet dit persoonlijk hebben waargenomen om er een indruk van te hebben. Hij werd op de handen gedragen en was voor velen letterlijk een godsgezant. Zijn positie was vergelijkbaar met die van Domela Nieuwenhuys in de eerste periode der arbeidersbeweging in Nederland. Die zagen ook geen uitkomst en moesten nog leren beseffen, dat zij door organisatie zélf de krachten zouden moeten leveren met aanwending waarvan dank zij verstandige en volhardende leiding hun maatschappelijke opheffing mogelijk zou worden. De positie van mr. Troelstra, in later jaren, was een andere: toen beseften de arbeiders reeds, dat zij de leider de krachten van hun organisatie ter beschikking stelden, en ze waren hem dankbaar omdat hij er een zo goed gebruik van wist te maken. Daardoor stond mr. Troelstra op vergaderingen van tijd tot tijd bloot aan critiek op zijn leiding, ooit uit de mond van eenvoudige arbeiders. Domela Nieuwenhuys had zich tegen dergelijke critiek, die van zekere onbevangenheid en zelfstandigheid blijk gaf, zelden of nooit te verweren. Wat hij zeide werd als axioma, en wat hij deed als het best-mogelijk aanvaard. Hij ontmoette in de oudste arbeidersbeweging die geestesdiscipline, welke kenmerkend is voor een massa die zich naar alle zijden gedrukt gevoelt en enkel van een wonder uitkomst verwacht.

Zo was ook de positie van Douwes Dekker in de beweging welke hij opriep. En hijzelf onderging, ijdel en suggestiebel als hij was, de invloed van die mateloze dankbaarheid en bewondering. De toon van zijn beschouwingen in *De Expres* en op vergaderingen werd meer en meer onbeheerst, en toen hij tenslotte in een „open brief" aan de G.G. zinspeelde op de mogelijkheid, „dat onze hand zich zal klauwen om een wapen", kon de toevoeging „helgeen God verhoede" hem niet meer redden. G.G. Idenburg besloot, hem de verdere propaganda onmogelijk te maken door hem te interneren.

Ook op dr. Tjipto werden de exorbitante rechten toegepast. Het drietal vertrok naar Nederland, waar zij onder auspiciën van de S.D.A.P. op tal van vergaderingen als spreker optraden. De socialistisch-democraat Vliegen nam het in de Tweede Kamer voor hen op, maar tevergeefs. Nadat zij hier van het toneel verdwenen waren bestond voor *De Expres* geen kans op voortbestaan meer. De uitgifte van de courant werd gestaakt.

In 1917 kwamen dr. Tjipto en Soeardi hier te lande terug. Eerstgenoemde vatte zijn medische practijk weer op en Soeardi werd de stichter van de Taman Siswo, de onderwijs-organisatie, als leider waarvan hij prachtig werk deed; vóór de oorlog bestonden hier ongeveer 250 Taman Siswoscholen op nationaal-culturele grondslag. Hij genoot thans als Ki Hadjar Dewantoro een verering, niet thans als Ki Hadjar Dewantoro een verering en dankbaarheid als maar weinigen ten deel valt.

In 1919 kwam ook Douwes Dekker hier te lande terug. Hij gaf te Semarang enige tijd een weekblad, *De Beweging*, uit en ook *De Expres* verscheen opnieuw, maar de oude voedingsbodem had aan vruchtbaarheid sterk afgenomen. Hij behield, als Domela Nieuwenhuys indertijd, een deel van zijn oude aanhang, maar het Indo-Europees Verbond, dat inmiddels — in 1919 — was opgericht, trok vele hier-geboren Europeanen, die per saldo ook in de Indische Partij niet gevonden hadden wat zij meenden te zoeken. De Partij werd omgedoopt in Nationaal-Indische Partij en werd door de heer P.F. Dahler, een volkomen zuivere, maar niet een belangrijke figuur, in de Volksraad vertegenwoordigd. Nadat G. G. Fock in 1923 een splitsing van het kiezercorps naar de rasgroepen had doorgedreven, werd daarmee aan de gemengde partijen — o.a. de Ned.-Indische Vrijzinnige Bond — de reden van bestaan tendele ontnomen, en mede daaraan viel de N.I.P. ten offer. Dahler verliet zijn zetel in de Volksraad en werd, volgens besluit van het hoofdbestuur tot ontbinding van de partij, niet vervangen.

Voor D.D. kwamen toen moeilijke jaren. Hij had een begin gemaakt met het schrijven van een groot werk, dat in afleveringen verschijnen zou, over de economische, sociale en politieke geschiedenis van dit land. Nadat enige afleveringen verschenen waren, bleken ze voor Van Gelderen stof te over te bevatten voor een vernietigende critiek in het weekblad *De Taak*, waarmee het werk ten dode gedoemd was; de druk ervan werd gestaakt. Het was een échec dan D.D. zich zou hebben bespaard, indien hij begrepen had, dat zijn algemene vorming niet toereikend was voor wetenschappelijke arbeid.

Maar hij was er de man niet naar om bij de pakken te gaan neerzitten. Hij wijdde zich aan het onderwijs, waartoe hij dank zij een te Zürich behaalde doctorstitel bevoegd was, en richtte zijn Ksatriah-instituut op. Voor de leerlingen van zijn scholen schreef hij een geschiedenis van Oost-Azië, die een scherpe, doch gedocumenteerde critiek inhield op de imperialistische politiek der Westerse mogendheden, en waarvan de uitgifte, tot stomme verbazing van wie tevoren van het manuscript kennis genomen hadden, door de Regering verboden werd. Er volgde een geruchtmakend proces, waarin D.D. er in slaagde, het goed recht van de uitgifte bekwaam te verdedigen. Het is de moeite waard, de brochure *Het Proces-D.D.*, waarin hij de toedracht haarlijn ontleedde, nog eens te lezen. De heer Thamrin, directeur-commissaris van het Ksatrian-institut, nam het in de Volksraad voor D.D. en tegen Regering en procureur-generaal op, maar het mocht niet baten. Het boek, waarvan de drukproeven door de resident van Priangan doorgelezen waren, zonder dat deze autoriteit, ofschoon bij het met een deel van de inhoud niet eens was, tot verbod van verschijning had kunnen adviseren, bleef verboden.

Terloops zij hier nog gewezen op D.D.'s succes als lokker van honden, in het bijzonder Duitse herdershonden, — niet omdat het op zichzelf belangrijk was dat hij daarin mede een stuk broodwinning zocht, doch omdat het typerend was voor de persoonlijkheid van deze man, wiens karakter niet gecompliceerd was en die zich gemakkelijk wist in te denken in de gemoedsbewegingen en de gedachtengang van primitieve naturen, waardoor hij een sterk overwicht kreeg, — een capaciteit, die hem deed aanvoelen wat ze nodig hadden en hem voor volksman voorbestemde.

Er is in de loop der jaren van Douwes Dekker veel kwaad gesproken; hij is wellicht de in de kringen der Europeanen meest verguisde, en in het algemeen de meest omstreden figuur in de politieke geschiedenis van dit land der laatste dertig jaren. Hem werden, lang vóór de oorlog uitbrak, landverraad, handlangersdiensten ten bate van Japan ten laste gelegd. Maar hij was, door alles heen, in

de eerste plaats Indonesisch nationalist, en verwachtte, evenals Thamrin, Dahler en zovele anderen, bevrijding van de overheersing als resultaat van een Pacific-oorlog, die ze als onvermijdelijk voorzagen. Zijn gevoelens van vijandschap ten aanzien van het koloniaal regiem heeft hij nooit onder stoelen en banken gestoken. Hij heeft zijn levenlang voor zijn overtuiging gevochten, en daarvoor grote offers gebracht. Hij heeft zijn fouten; ze lagen er steeds dik op. Maar hij is een man uit één stuk, en heeft „payé de sa personne". Dat kunnen ook zijn politieke tegenstanders niet ontkennen. En dat hij door de Republiek na zijn terugkeer uit Suriname en Nederland met open armen ontvangen werd, — wel, het gaf hem een voldoening die hij heeft verdiend!

kunst en cultuur

Boekbespreking

Mary Pos:
Eens op Java en Sumatra . . .
De Boekerij, Baarn

Sinds Mei 1940 zijn er in Holland een groot aantal boeken verschenen, die de lof zingen van de kolonie Ned.-Indië. Duur uitgevoerde boekwerken, op goed papier gedrukt, veelal voorzien van uitstekende foto's, die aantonen wat een prachtig en modern land dit Ned.-Indië was om in te werken en te wonen ..... voor de Europeaan althans.

Deze boeken werden geschreven uit de behoefte om in het verleden te leven en ze werden grif gelezen door allen, die na de politieke veranderingen geen mogelijkheid zagen zich op een werkelijk andere verhouding in te stellen. Het waren typisch boeken van en voor oude mensen; en men is vreemd oud in dit land.

Ondanks hun bepaalde instelling waren ze over het algemeen geschreven door mensen die bepaalde aspecten van Indië kenden en over een zekere leidende tendenties beschikten. Ze belichtten dit land en de verhoudingen in dit land van één kant, maar ondanks hun eenzijdigheid bleef de criticus de mogelijkheid van argumentatie. Mary Pos' *Eens op Java en Sumatra* biedt die mogelijkheid niet.

Het is een met veel bravoure en zelfoverschatting geschreven verslag van een reis over Java en Sumatra, enkele jaren vóór het uitbreken van de oorlog. Het is oppervlakkig, traditioneel romantisch, sentimenteel ijdel en wemelt van de domste fouten. Wist U dat platgeslagen petroleumblikken weliswaar een lelijke maar duurzame dakbedekking zijn voor kampongh uizen; wist U dat op het Dieng-plateau de overblijfselen liggen van tempels en *HUIZEN*, minachten wel van de hoofdstad van het Hindoese Java? Wist U dat kort voor de oorlog de inheemse jeugd naar grotere politieke zelfstandigheid verlangde, maar die Mary Pos nooit los heeft gezien van hun vereering van onze Koningin?

Een boek over een bepaald land geschreven door iemand, die voor het eerst dat land bezoekt, kan een boeiend en interessant boek worden mits de auteur een persoonlijkheid is en onbevangen tegenover zijn onderwerp staat. Mary Pos ziet dit land door een bepaalde bril, de bril van de oud-minister Welter, die zij kort voor haar vertrek om inlichtingen verzocht. (Hoe groot is zijn liefde voor Indië en hoe gedegen zijn kennis!) Jubelt onze Mary); Zij leent verder de bril van de groot-culturen en van de oliemaatschappijen. (Hoog is de belasting, die een lichaam als de Bataafse moet betalen, maar 86 millioen van het dividend kwam ten goede aan de Nederlandse aandeelhouders). Maar het komt niet in haar op ook eens een dag van wat de bril van de nationalistische intellectuelen te lenen.

Ze gaat op reis en jubelt over het werk dat de Hollanders verrichtten, de ondernemingen opengehakt in de rimboe, de steden gebouwd in de modder. Pladjoe en Soengei Gerong en derzelver bedrijven, zonder van deze bedrijven ook maar een beeld te geven, laat staan iets van een andere achtergrond. Ze jubelt over de prachtige steden en fabrieken, ze zwijmelt in traditionele bewoordingen over het landschap, maar ze walgt van de vuile kampongs en spreekt boze woorden uit over de domme inlanders die door ladangbouw ons eigen Indië verwoesten. Die vieze inlanders toch, die in een zelfde kali baden en poepen, die in verwilderde huizen leven en geen begrip hebben van hygiene, alsof er geen verband zou bestaan tussen armoede en vuilheid, armoede en domheid, armoede en ongerechtigheid. Haar juichkreten over de prachtige fabrieken en het formidabele werk van de Hollanders wordt door haar onbegrip en minachting voor „de inlanders" (het staat er werkelijk in een boek anno 48 uitgekomen) bijzonder irritant.

Dit boek is tegelijkertijd weeïg sentimenteel en door en door ongevoelig. Bij haar beschrijving van Java bespeelt ze hoofdzakelijk de sentimentele snaren, van de bevolking van Sumatra en speciaal van de Batak lijkt het niet, veel goeds te zeggen wat gezien haar mentaliteit geen wonder is. Het volk daar heeft een ongebroken ruggegraat, althans gedwee koelimentaliteit is daar vreemd. De koloniale idylle, waarbij de Nederlanders de rol van weldoeners krijgen toegewezen en de Indonesische bevolking die van dankbare en deemoedige proteges, is in het Batakland ondanks de verschillende brillen niet erg zichtbaar.

DE BATAK HEEFT GEEN AANTREKKELIJKE UITERLIJK? ZIJN ZWARTE HAAR DAT DIK WIJLS REEDS LAAG OP ZIJN VOORHOOFD BEGINT? ZIJN GROVE GEZICHT? ZIJN DIEP LIGGENDE OGEN!!! HET ZIJN ALLEMAAL DINGEN DIE AFSTOTEN! MAAR HOE WREED MOET DAT GEZICHT ERUIT HEBBEN GE-ZIEN IN DE TIJD TOEN NOMMENSEN, DE JONGE NOMMENSEN, IN ZIJN EENTJE ZICH ONDER HEN BEGAF TOEN MEN NOG MID-DEN IN DE TIJD LEEFDE VAN ONRUST EN DREIGING? VAN MOORD EN KANNIBALISME WELK EEN MOED EN ZELFVERLOCHENING HEEFT DEZE MAN, HEEFT ELKE ZENDELING VERTOOND, DIE ZICH ONDER VIJANDELIJKE STAMMEN BEGAF!

Beledigingen aan het adres van de Batak en sentimentele ontboezemingen over zending en missie vindt men in dit boek op de volgende bladzijden herhaaldelijk terug.

Ergerlijk voor de Batak, ergerlijk ook voor de zendingsmensen, op deze wijze lelijke verhoudingen te worden kosten van het volk waaronder zij leefden en werkten en waarvoor ze genegenheid voelden. Mary Pos' boek brácht mij een gesprek met een Indonesiër, niet Republikein maar negaraman.

Hij zei: — Mensen als U en Uw vrienden van de progressieve groepen zijn eigenlijk uiterst gevaarlijk voor ons. Als wij met U praten vergeten we dat we op onze hoede moeten blijven voor de Hollanders. Daarom is het beter dit land vol te pompen met *Dagblad en Ronde Tafel* en *Op Wacht* en *Elsevier*. Dit soort geschrijf houdt ons wakker.

Mij dunkt, Mary Pos' boekje kan aan dat lijstje worden toegevoegd.

Beb Vuyk.

G. C. T. VAN DORP & Co. N.V. SEMARANG

het voor alle bevolkingsgroepen), heeft naar de letter van de wet gelijk, maar miskent de plechtige toezeggingen, die zijn vastgelegd in het West-Borneo-statuut. Voor een erkenning van een federatieve raad van Zelfbesturen was geen West-Borneo-Statuut nodig (alsof het daarom gaat, H), maar een residentsbesluit voldoende!"

De schrijver constateert zelf een gevoel van onvoldaanheid. Heeft hij wel gepeild hoe diep ook buiten de leden van de Dewan dit gevoel gaat? Men voelt zich, om geen grove Nederlandse uitdrukking te gebruiken, bij de neus genomen; het wekt weerzin en wantrouwen tegen de Nederlandse bedoelingen en men spreekt reeds van „Boneka Blanda". (Het artikel „Nabetrachting" is in vertaling geplaatst in de *Soeloeh Kalimantan*, orgaan van de Daerah-Voorlichtingsdienst. De vertaler is in het woordenboek gaan zoeken naar het Indonesische equivalent van het woord „trachten" en zo kreeg het stuk in het Indonesische blad de titel *„Pertjobaan2 selandjoetnja"*. Een niet eens zo makkelijke terugvertaling in het Hollands zou daarvan kunnen maken: „Diepe(e) bedoelingen". Zo speelt dan ook het toeval zijn rol in het drama mede).

Men vergist zich als men denkt, dat de ontstemming van Republikeinse zijde kwam. Er hebben maar twee Republikeinen in de Dewan zitting, terwijl één van hen tijdens het oproer afwezig was.

Het Nederlandse lid, dat responderend aan zijn common sense, reageerend op een onzindelijke manipulatie, het eerst de vaan van het oproer zwaaide, is nog een groen in de politiek, een jong veulen in de parlementaire weide. Misschien schrikt hij wel straks van de geesten, die hij heeft helpen oproepen. Immers het is niet ondenkbaar, dat een balorige Dewan, in navolging van het parlement van Oost-Indonesië, straks naar de Republiek gaat toeluisteren. Men bedenke, dat niet alleen bij de Republiek het beseel levendig is, dat men aan de Republiek en haar revolutie te danken heeft, dat men is wat men is. Ik geloof, dat het dringend nodig is, dat de Regering een ondubbelzinnige uitspraak doet omtrent de status van de Daerah Istimewa Kalimantan Barat, opdat aan alle dubbelzinnigheid een einde komt, opdat ook vast komt te staan of de Daerah rechtspersoon is of niet, opdat alle twijfel en onrust daarmede verdwijnt.

Pontianak. Mr. W. F. A. Hakker.

P. F. Dahler

Zelfs vóór de oorlog waren er nog maar weinigen, voor wie het woord *K. W. III-School* iets meer was dan de aanduiding van een der vele H.B.S.-en te Batavia.

Het is anders geweest. Lang geleden droeg de enige Middelbare School van Indië even trots de naam *Gymnasium Koning Willem III* (als was zij maar een H.B.S.), als de leerlingen het schoolpetje met de ster. Van vele bekende figuren uit de Indische samenleving is de wetenschappelijke vorming op de K.W.III begonnen. Ook onder de leraren waren niet de eersten de besten. Bekend was er eertijds leraar in het Engels voor hij in Leiden zijn roemruchte academische carrière begon. Snuffelend in de stoffige leraren-bibliotheek vond ik indertijd de complete werken van Eduard von Hartmann, die zoveel tot Holland's vorming heeft bijgedragen. Zonder Holland's naam; maar door talrijke strepen gelulgend van de nauwgezetheid, waarmede zij (door hem?) bestudeerd waren.

Tot de leerlingen van een kleine vijftig jaar geleden schoorden een drietal klassegenoten, die op het Indo(nesische) toneel een rol zouden spelen. Het waren P. F. Dahler, 7 juni op 65-jarige leeftijd in het Algemeen Ziekenhuis in Jogja overleden, (prof. dr.) Hoesein Djajadiningrat en (Hadji) Agoes Salim. Een der toenmalige leraren, dr. Stoos, die later in de socialistische beweging van Nederland bekend werd, heeft op hun vorming grote invloed uitgeoefend.

Uit de ambtelijke loopbaan van Dahler is weinig bizonders te vermelden. Hij diende bij het B.B. en was later enige tijd om zijn grote kennis van Indonesische talen werkzaam op het Kantoor voor de Volkslectuur. Na zijn pensionering leidde hij — met gering financieel succes — het tijdschrift *Penindjaan (Uitzicht)*. Daarna gaf hij les op de A.M.S. in Solo en op het Ksatrian-Instituut van zijn vriend Douwes Dekker. Tijdens de bezetting werkte hij bij het door de Japanners opgerichte bureau voor Peranakan-Zaken. Na de bevrijding werd hij, verdacht van collaboratie met Japan, gearresteerd en gevangen gezet in Struiswijk en op Onrust. Bij de amnestie in 1947 werd hij in vrijheid gesteld, maar mocht niet in het door Nederland bezette gebied blijven. Hij vertrok naar Jogja en daar is thans voor hem het einde gekomen. Volgens een Jogjase krant is het een wens van hem geweest, op republikeins gebied te mogen sterven.

Naast zijn ambtelijke had Dahler een politieke loopbaan. Hij was partijgenoot van Douwes Dekker en was enige tijd lid van de Volksraad voor de Nationaal-Indische Partij. In zijn politieke loopbaan trad hij betrekkelijk weinig op de voorgrond. De daartoe vereiste eigenschappen — de goede zowel als de slechte — ontbraken hem volkomen.

Hij was geen groot agitator als D.D., geen wetenschappelijk geschoold politicus met scherpe kijk op mogelijkheden, geen organisator en doorzetter. Zijn meest op de voorgrond tredende eigenschappen waren geheel andere. Daar was allereerst zijn grote kinderlijke goedheid, zijn sterk rechtvaardigheidsbesef, zijn hoffelijkheid en mildheid. Op intellectueel gebied trok zijn begaafdheid voor talen de aandacht. Van de anderen acht ik slechts Hadji Agoes Salim in meesterschap over de bahasa Indonesia zijn gelijke.

Was zijn leven voor de Japanse bezetting geëindigd, dan zou bij zijn verscheiden van alle kanten met veel lof over hem gesproken zijn. De periode van de bezetting heeft hem echter tot een omstreden figuur gemaakt.

Dahler heeft zijn grote Indonesische sympathien voor de oorlog nooit verborgen. Daarom was hij voor het I.E.V. dat zich steeds naast de Europese politieke partijen geplaatst heeft, een politiek tegenstander.

Als wij nu terugzien op de politieke verhoudingen van voor de oorlog, dan neemt alles bijna pastorale verhoudingen aan. Het kiezen van de Indonesische zijde in de politiek had in de jaren, die ons nu zo rustig voorkomen, trouwens bijna uitsluitend academische of theoretische betekenis.

De Japanse kanonnade heeft deze pastorale uitgeluid, voorgoed.

De houding der Japanners tegenover de totok-Europeanen was van het begin eenvoudig en duidelijk in kampen. De Indo-Europeanen waren waarschijnlijk te talrijk om hen te interneren en te onmisbaar om het economische apparaat op gang te houden. Misschien ook verwachtten de Japanners van hen minder anti-Japanse activiteit dan van de totoks.

In elk geval; het merendeel der Indo-Europeanen, voor zover niet gemobiliseerd, bleef buiten de kampen en werd ijverig door de Japanse propaganda bewerkt met het doel hen als groep in de Indonesische samenleving te doen opgaan. Op slechts weinig Indo-Europeanen heeft deze propaganda een andere dan averechtse uitwerking gehad. Er waren er echter ook, in wier politieke overtui-

ging reeds voor de inval aansluiting bij de Indonesiërs gewenst was en die daardoor „als de Vlaamse activisten tijdens de oorste wereldoorlog, meenden dat de bezetter de vervulling hunner verlangens kon brengen.

Tot hen behoorde Dahler. Hij heeft daarbij fouten gemaakt: hij heeft geloofd in een Japanse eindoverwinning; hij heeft geloofd in het latsoen der Japanners en ook in de mogelijkheid van eerlijke samenwerking met hen: in theorie misschien minder, in de practijk veel ernstiger: bij elke samenleving met een bezetter weet men nu eenmaal wél waar men begint maar niet waar men ophoudt.

Dit In Memoriam is niet de plaats om diep in te gaan op wat zich tijdens de bezetting heeft afgespeeld; ik kan hierover trouwens niet uit eigen aanschouwing spreken. Uit wat na de Japanse capitulatie is geschied mag men echter wel zijn conclusies trekken. Dahler heeft ongeveer een jaar in voorarrest doorgebracht. Gedurende die tijd is er volop gelegenheid geweest, al het materiaal bijeen te brengen, dat zijn schuld zou kunnen bewijzen.

Het feit dat Dahler daarna deelde in de amnestie, uitsluitend voor „collaboratie" verleend, spreekt echter duidelijke taal.

Na zijn vrijlating heeft Dahler nog een klein jaar in de republiek kunnen wonen als geëerd wargo-negara. Voor hem en zijn kleine groep intellectuelen met diepe Indonesisch-gezinde overtuigingen was het Indo-probleem opgelost. Zij vonden een geestelijk klimaat ,waarin zij leven konden, althans wat het politiek-sociale betreft. Doch slechts weinigen zullen van mening zijn dat dit voor hen de oplossing van het vraagstuk kan zijn.

Een mens is heengegaan; geen grote figuur, maar iemand die door zijn hemmelijkheid, hulpvaardigheid, het rechtvaardigheidsbesef dat aan zijn politieke overtuigingen ten grondslag lag, door zijn vrienden niet spoedig vergeten zal worden.

D. de V.

Dirk de Vries

De „Tropentoelage"

II.

Bezoldiging volgens een algemeen, voor alle landsdienaren geldend peil met toekenning van extra-toelagen aan die ambtenaren die elders aangeworven moeten worden omdat de gelegenheid, hen in het land zelf op te leiden, nog onvoldoende is, is rationeel en billijk waar het maatschappelijk ontwikkelingspeil lager is dan dat in West-Europa en Amerika en de achterstand in de kortst mogelijke tijd moet worden ingehaald; Japan heeft het getoond, en ook Siam en andere landen. Daar liet men uitkomen voor een bepaald aantal jaren, op belanglijk gunstiger voorwaarden dan voor de eigen inheemse werkkrachten golden. En intussen werden inheemse jongeren in de gelegenheid gesteld, in Europa en Amerika te gaan studeren. Zodra de staat de diensten hier buitenlanders niet langer nodig had, werden deze ontslagen.

In dergelijke landen is dat bezoldigingsstelsel rationeel, omdat het doel ervan is, de eigen inheemse maatschappij snel tot ontwikkeling te brengen. Het werkt ook niet onbillijk, doordat geen enkele bevolkingsgroep er in levenspeil door achteruit gaat, — integendeel het algemeene welvaartspeil juist dank zij de werking van het stelsel stijgt.

Hier in het Nederlands-Indie van vóór de oorlog zou invoering van een systeem van bezoldiging naar algemeen-Indisch loonpeil, met uitkering van troepentoelagen aan die werkkrachten die in Europa of Amerika moesten worden aangeworven omdat zij hier betrekkingen hadden te bekleden waarvoor hier nog geen opleiding bestond, rationeel zijn geweest, indien de nadruk zou zijn gelegd op de noodzaak van bevordering van de ontwikkeling der eigen-Indische, inheemse maatschappij en het streven der Regering voornamelijk daârop gericht geweest ware. Maar de ontwikkeling van *die* maatschappij werd het juist ernstig geremd. Nadruk werd gelegd op maatregelen welke de verdere ontplooiing van het westerse bedrijfsleven hier te lande mogelijk zouden maken. De inheemse maatschappij bleef straathet algemene welvaarts- en levenspeil bleef er lang

Door de koloniale exploitatie — de monopolisering van de ontginning van de welvaartsbronnen van dit land door buitenlands kapitaal — als vanzelfsprekend te aanvaarden had de Nederlands-Indische Regering ook de consequenties te aanvaarden. Zij had zich erbij meer te leggen, dat noch met voldoende middelen beschikt werd om de hier inheemse maatschappij naar de eis tot ontwikkeling te brengen, noch de ambtenaren voldoende bezoldigd konden worden. Zij had door haar verwaarlozing van de binnenlandse markt te aanvaarden dat de begroting een tekort vertoonde telkens wanneer de afzet van producten op buitenlandse markten daalde; dat het Europese en het inheemse levenspeil ver uit elkaar bleven liggen; en dat, waar zij meende, op de salarispost tot het uiterste te moeten bezuinigen, met ontzien van de bezoldiging der hogere, merendeels uitgezonden, ambtenaren een toenemend aantal Europese werkkrachten voor welke de westerse samenleving hier te lande geen bestaan bood, naar lager levensniveau werd neergedrukt, en tot armoede verviel. Aan haar aanvaarding van de vorm der koloniale exploitatie was te wijten, dat de Regering meende, aan de noodzaak van buitengewoon harde maatregelen die zij liever achterwege zou hebben gelaten, niet te kunnen ontkomen.

Onder de leuze van „indianisering" werd het levenspeil der Europese, hier geboren en hier opgeleide werkkrachten neergedrukt door verlaging van hun bezoldigingen. Die term was een conscientie-stopper; de schone schijn van een kwasi principiële politiek moest het lelijke wezen voor de doen zien. De politiek der Regering bewoog zich in de richting van een algemeen-Indisch bezoldigingspeil dat het inheemse levenspeil zou naderen, zonder dat ter verhoging van dat inheemse peil maatregelen van enige betekenis genomen werden. Vooral in de jaren 1930-1940 werd deze tendens sterk voelbaar.

Het bestuur van het Verbond van Verenigingen van Overheidsdienaren, dat deze gang van zaken reeds lang tevoren voorzien had, propageerde van 1925, het jaar der invoering van de B. B. L., al tweehrei actie voor een krachtige en voortvarende welvaartspolitiek, opdat het inheemse levens- en loonpeil, en daarmee het bezoldigingspeil der Ambetrekkingen, zou stijgen, en samenwerking met de Indonesische vakbeweging ter ondersteuning van die actie. Het ontwierp, met medewerking van prof. J. van Gelderen, een program van welvaartspolitiek regelen en hood dit de Regering aan. Dit program kwam terecht in de archieven der algemene secretaris, en van enige officiële belangstelling voor de voorstellen van het V. V. O. bleek niets. Es in de Europese ambtenaren-vakbeweging hadden ze een succes d'estime; men vond ze knap en mooi en gelooide het verder wel. De hier geboden Europeaan voelde zich hulpeloos overgeleverd aan maatschappelijke krachten welker oorsprong hij niet doorzag, leefde in voortdurende vrees voor ondermijning van zijn bestaan, doch wist niet wat er tegen te moeten doen. De propaganda van het V. V. O.-bestuur was hem te radicaal, temeer dit de tas-degenstellingen zich in die jaren ernstig verscherpten. En het hoofdbestuur van het I. F. V. had helemaal geen besef van wat ja het belang

